

Współczesna Gospodarka

Contemporary Economy
Electronic Scientific Journal
www.wspolczesnagospodarka.pl

Vol. 1 Issue 1 (2010) 21-28
ISSN 2082-677X

DLUŻEJ – NIE ZNACZY EFEKTYWNIEJ. PROBLEM CZASU PRACY W UNII EUROPEJSKIEJ

Ewa Ignaciuk

Streszczenie

Wprowadzenie ośmiogodzinnego dnia i czterdziestoosmiogodzinnego tygodnia pracy było efektem wieloletniej walki robotników amerykańskich i europejskich, domagających się respektowania ich praw, w tym prawa do wypoczynku i życia rodzinnego. Obecnie, w wielu krajach europejskich, średniotygodniowy wymiar czasu pracy jest krótszy od ustalonego przez Międzynarodową Konferencję Pracy w konwencji z 1919 r. Najdłuższy – 40. godzinny wymiar czasu pracy - obowiązuje w Grecji, na Malcie oraz w większości krajów byłego bloku socjalistycznego (z wyjątkiem Słowacji i Republiki Czeskiej). W państwach tzw. piętnastki (EU-15) średni tygodniowy wymiar czasu pracy (bez uwzględnienia godzin nadliczbowych) wyniósł w 2007 r. 37,9 godzin. Według oficjalnych danych we wszystkich krajach Unii Europejskiej rzeczywisty czas pracy jest dłuższy od tego, który został określony w porozumieniach zbiorowych. Najdłużej pracują pracownicy w Austrii, Grecji, Wielkiej Brytanii, Czechach i Polsce, zaś najkrócej w Luksemburgu.

Zaobserwowano, że istnieje odwrotna zależność między czasem pracy i efektywnością pracy. W krajach, w których przysługuje pracownikom najwięcej dni wolnych od pracy i/lub najkrótszy czas pracy, wydajność pracy jednej roboczogodziny jest największa (np. w Luksemburgu, Szwecji, Irlandii, Francji i Niemczech). Skutki przemęczenia pracowników wywierają wpływ nie tylko na kompetencje pracowników, ale także odciążają swoje piętno na sferze życia społecznego oraz obciążają całą gospodarkę. Dlatego z niepokojem należy traktować wszelkie pomysły wydłużania czasu pracy.

Słowa kluczowe: czas pracy, efektywność pracy, Unia Europejska

Zagadnieniem istotnym z punktu widzenia perspektyw osiągnięcia rozwoju gospodarczego każdego kraju, jest efektywność wykorzystania posiadanych zasobów gospodarczych, w tym czynnika praca. Zasoby pracy należą do szczególnie ważnych czynników wytwórczych, gdyż łączą w sobie nie tylko aspekt przedmiotowy, związany z fizyczną i intelektualną działalnością człowieka, ale i godność oraz podmiotowość pracy ludzkiej. I chociaż osobowy i społeczny wymiar pracy w głównej mierze przesądza o jej wyjątkowości oraz odróżnia ją od działań in-

nych czynników produkcji, to bardzo często, w stosunkach pracy, podkreśla się jedynie jej ekonomiczny i techniczny charakter.

Pierwotnie pracowano zgodnie z naturalnym rytmem dobowym – od wschodu słońca do jego zachodu. Czas przerwy w pracy był nierozdzielnie związany z uroczystościami i świętami religijnymi oraz ważnymi wydarzeniami społecznymi. Pierwsze próby wprowadzenia regulacji czasu pracy przeprowadzone zostały przez króla Anglii Edwarda III w 1349 r. Zawarte w *Statute of Labores* regulacje określały czas pracy w okresie od marca do września między godziną piątą rano i siódmą lub ósmą wieczorem¹.

Rozwój industrializacji przyczynił się do wydłużenia czasu pracy tak, że na początku XIX wieku sięgał on nawet 16 godzin dziennie². W wyniku nasilających się protestów robotników walczących o poprawę warunków pracy Międzynarodowa Organizacja Pracy, na swojej pierwszej Konwencji zwołanej przez rząd Stanów Zjednoczonych w Waszyngtonie 29 października 1919 r., postanowiła przyjąć wnioski dotyczące stosowania zasady ośmiogodzinnego dnia i czterdziestoosmiogodzinnego tygodnia pracy w przemyśle. Wskazany przez MOP ośmiogodzinny limit czasu pracy nie dotyczył jednak : (1) osób zajmujących stanowiska nadzoru lub kierownicze; (2) pracy zmianowej oraz (3) pracowników, których czas pracy w jednym lub kilku dniach tygodnia był krótszy od ośmiu godzin (jednak z zastrzeżeniem, że w dniu, w którym następuje wyrównanie średniotygodniowego wymiaru czasu pracy do 48 godzin, dzienny limit ośmiu godzin nie może być przekroczony o więcej niż jedną godzinę)³.

Współcześnie, w większości krajów Europy Zachodniej, czas pracy regulowany jest przez układy zbiorowe pracy⁴. Zgodnie z obowiązującymi w Polsce uregulowaniami prawnymi⁵ czasem pracy jest czas, w którym pracownik pozostaje w dyspozycji pracodawcy w zakładzie pracy lub w innym miejscu wyznaczonym do wykonywania pracy. Czas ten nie może przekraczać 8 godzin na dobę i przeciętnie 40 godzin w przeciętnie pięciodniowym tygodniu pracy w przyjętym okresie rozliczeniowym nieprzekraczającym 4 miesięcy, z zastrzeżeniem art. 129 § 2 oraz art. 135-138, 143 i 144 Kodeksu pracy⁶.

Podobnie jak w Polsce, 40 godzinny tydzień pracy obowiązuje w części krajów byłego bloku socjalistycznego (Bułgarii, Estonii, Słowenii, Rumunii, Łotwie, Litwie i Węgrzech) oraz w Grecji i na Malcie. Najkrótszy ustawowy czas pracy, pracownika zatrudnionego w pełnym wymiarze godzin, przyjęto w Wielkiej Brytanii (37,3), Danii (37) i Francji (35) (rysunek 1).

¹ por. *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, red. A. Zwoliński, Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, Radom 2003, s.80.

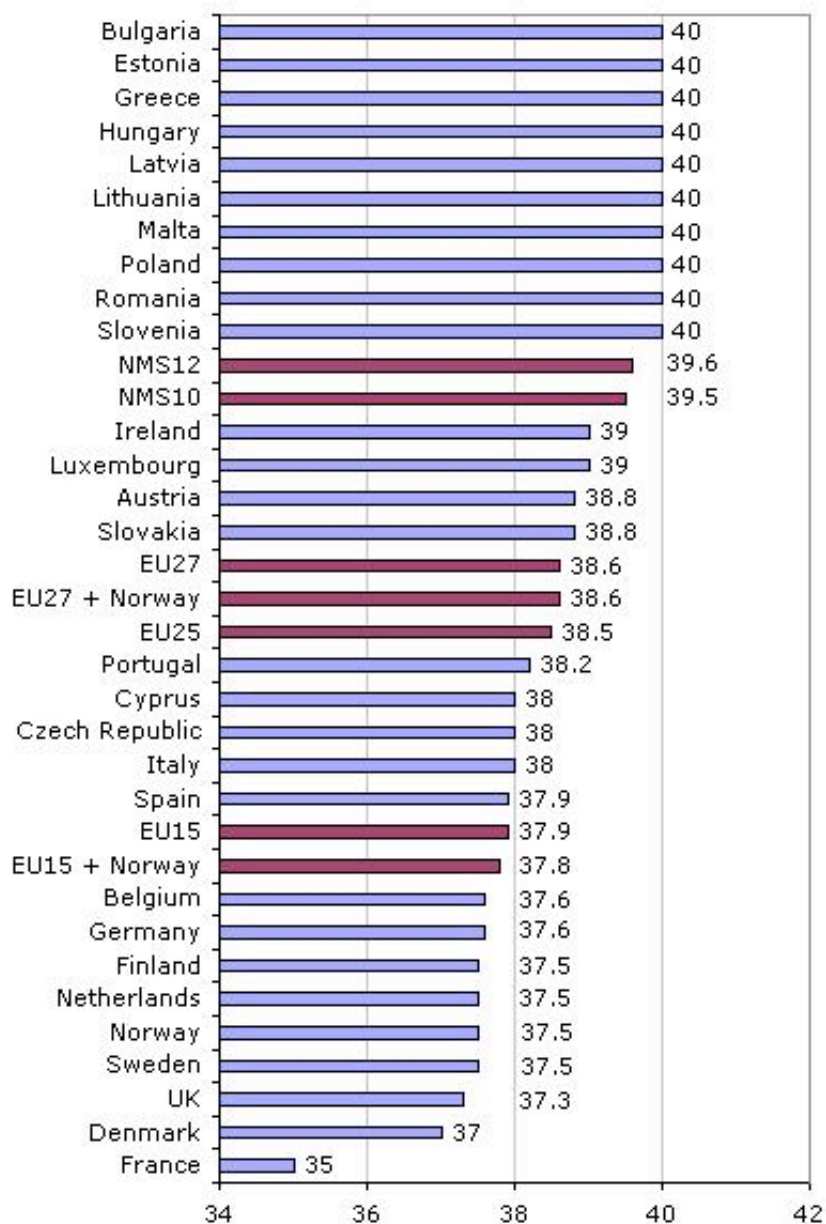
² tamże.

³ Konwencja nr 1 Międzynarodowej Organizacji Pracy z dnia 29 października 1919 r. http://www.mop.pl/html/miedzynarodowe_standardy/konwencje.html, informacja z dnia 31.10.2010.

⁴ A. Dziech, *Czas pracy*, http://mfiles.pl/pl/index.php/Czas_pracy, informacja z dnia 31.10.2010.

⁵ Art. 128 § 1. Kodeksu pracy.

⁶ Art. 129 Kodeksu pracy.

NMS10 – 10 krajów, które dołączyły do UE w 2004 r.

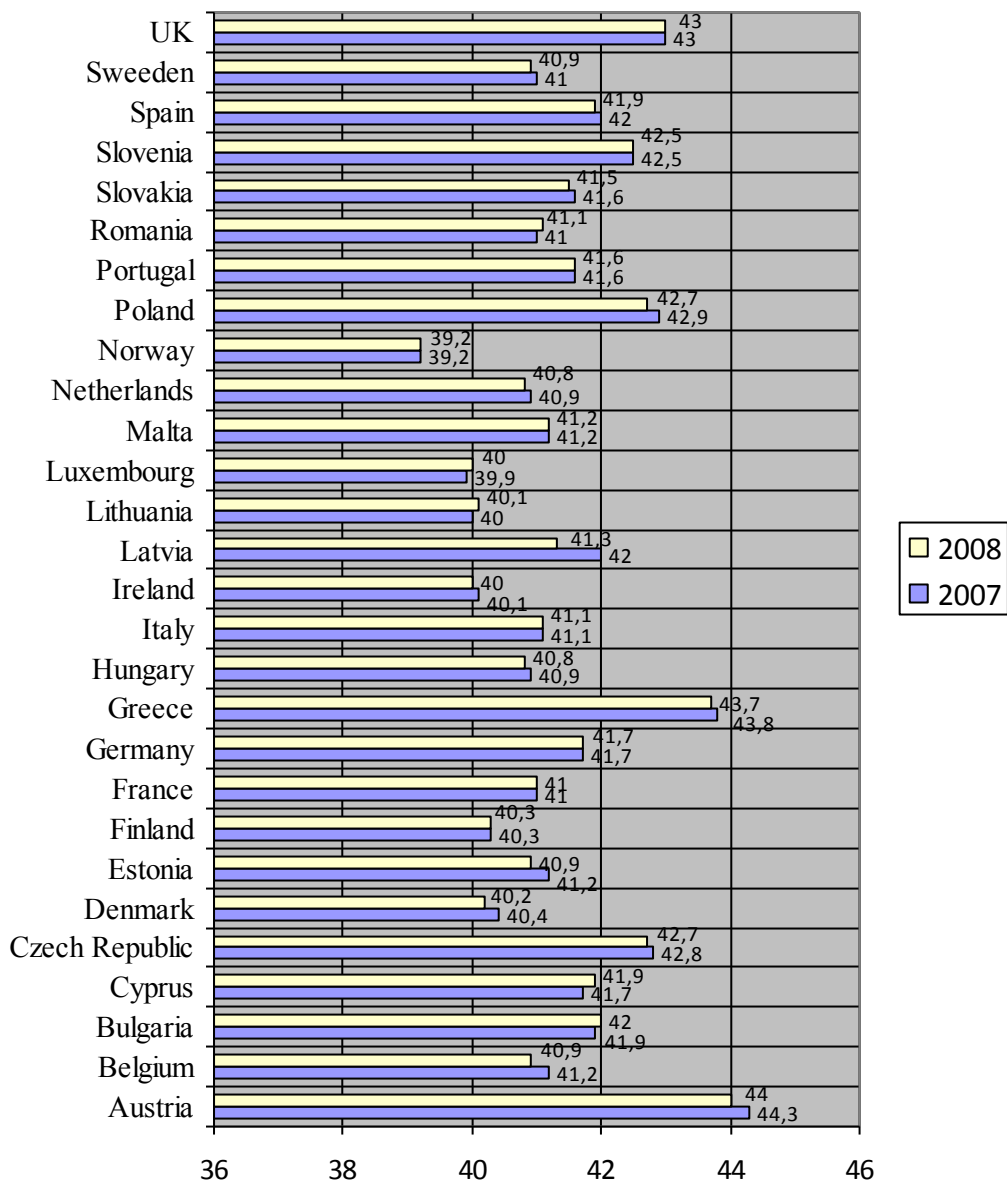
NMS12 – NMS10 + Rumunia i Bułgaria

Rysunek. 1. Średni tygodniowy wymiar czasu pracy pracowników zatrudnionych w pełnym wymiarze czasu pracy w krajach Unii Europejskiej i Norwegii, uzgodniony w porozumieniach zbiorowych w 2007 roku.

Źródło: European Industrial Relations Observatory; Eurostat.

Według oficjalnych danych, we wszystkich krajach Unii Europejskiej, rzeczywisty czas pracy jest dłuższy od tego, który został określony w porozumieniach zbiorowych. Najdłużej pracują pracownicy w Austrii, Grecji, Wielkiej Brytanii, Czechach i Polsce. Czas pracy dłuższy od wartości przeciętnej dla UE27 mają ponadto pracownicy w: Bułgarii, Rumunii oraz na Łotwie. W niemal wszystkich krajach Zjednoczonej Europy (z wyjątkiem Norwegii i – w 2007 r. - Luksemburga) rzeczywisty czas pracy przekracza 40 godzin tygodniowo (rysunek 2). Najwyż-

szy udział godzin nadliczbowych, spośród krajów należących do UE, występuje w Wielkiej Brytanii, Austrii, Holandii i Czechach⁷.

Rysunek. 2. Rzeczywisty (uwzględniający godziny nadliczbowe) tygodniowy czas pracy w krajach Unii Europejskiej i Norwegii w 2007 r. i 2008 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Eurostat.

Zdaniem części ekonomistów, istnieje bezpośrednia zależność pomiędzy czasem pracy a efektywnością pracowników. Na poparcie swojej tezy podają oni, że w krajach, w których obowiązuje mniejszy tygodniowy wymiar czasu pracy, wyższa jest wielkość produktu krajowego brutto przypadającego na jedną roboczogodzinę (tabela 1). Wydajność robotników francuskich, czy szwedzkich jest wyższa od wielkości przeciętnej, kalkulowanej dla krajów piętnastki (w roku 2008 odpowiednio o: 14,7 i 1,9%), chociaż obowiązuje tam jeden z mniejszych w UE do-

⁷ <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/10/1377&format=HTML&aged=0&language=PL&guiLanguage=fr>, informacja z dnia 01.11.2010 r.

bowy wymiar czasu pracy, zaś pracownikom przysługuje duża liczba dni wolnych wynikających z urlopów i świąt publicznych (36 dni⁸ we Francji i 44⁹ w Szwecji). Najmniejszą liczbę dni urlopu i przerw związanych ze świętami państwowymi oraz religijnymi mają pracujący w Estonii i Rumunii (28 w 2007 r.), Polsce (29 w 2007 r.), na Węgrzech (30 w 2007 r.) a także na Łotwie (31 w 2007 r.), czyli w krajach o relatywnie dużym dobowym wymiarze czasu pracy i niskiej efektywności pracy.

Tabela 1. Wydajność pracy jednej roboczogodziny w wybranych krajach Unii Europejskiej w latach 2007-2009 (UE-15 = 100)

Wyszczególnienie	2007	2008	2009
Luxemburg	167,9	167,2	165,1
Holandia	120,6	122,6	117
Belgia	119,2	118,3	117,2
Francja	114,4	114,7	brak danych
Niemcy	111,2	110	109,4
Irlandia	107,6	103,5	106
Szwecja	103,7	101,9	100,7
UE – 15	100	100	100
Austria	100	100,5	99,2
Wielka Brytania	96,8	98	97,3
Dania	97,3	96,5	95,8
Hiszpania	92,5	92,6	97,5
Włochy	89	89,2	89,9
Słowenia	74,4	74,2	70,7
Grecja	67,7	69	70
Malta	69,3	68,5	69,7
Słowacja	63,4	65,9	67,5
Portugalia	55,2	56,4	55,7
Czechy	53,8	54,1	55,2
Węgry	50,2	53,4	51,8
Estonia	48,3	47,9	51,2
Litwa	46,2	48,2	43,3
Polska	43,6	44,3	brak danych
Łotwa	35,8	38,2	37,3
Rumunia	33,8	39,3	36,6
Bułgaria	33	34,5	33,7

Źródło: Eurostat.

Wyniki badania hierarchii wartości Polaków, przeprowadzonego w 2007 r. przez OBOP i CBOS, wskazują, że Polacy coraz rzadziej uważają pracę za najważniejszą wartość w życiu (58% w 2007 r., wobec 71% w 2004 r. i 77% w 1999 r.). Rośnie natomiast znaczenie czasu wolnego, który w 2007 r. za bardzo ważny uznało 38% ankietowanych (wobec 24% w 1999 r.)¹⁰. Nie zmienia to jednak faktu, że 82% pracujących zostaje w pracy po godzinach, i prawie

⁸ 25 dni urlopu i 11 dni świątecznych (według stanu w 2007 r.).

⁹ 33 dni urlopu i 11 dni świątecznych (według stanu w 2007 r.).

¹⁰ por. I. Okrój-Hernik, *Hierarchia wartości Polaków: rodzina najważniejsza*,

<http://www.egospodarka.pl/27224,Hierarchia-wartosci-Polakow-rodzina-najwazniejsza,1,39,1.html>, informacja z dnia 1.11.2010.

milion Polaków pracuje ponad 12 godzin dziennie, zaś niemal 1,2 miliona osób ma więcej niż jedno miejsce pracy¹¹. Efektem takiego stylu życia jest chroniczne przepracowanie. Przeprowadzone przez Pentor Research International badanie¹² wykazało, że 55% ankietowanych Polaków narzeka na przemęczenie spowodowane nadmiarem obowiązków w pracy. Nadmierna i niewłaściwie zorganizowana praca najczęściej wywołuje u badanych zmęczenie, bóle pleców (42%), bóle głowy (40%), kłopoty z zasypianiem w nocy (22%) oraz bóle żołądka (17%)¹³. Długotrwałe występowanie napięcia wywołwanego przez pracę, zbyt duża liczba obowiązków zawodowych, nadmierna odpowiedzialność, czy presja czasu mogą prowadzić do tzw. „zespołu wypalenia zawodowego”¹⁴. Zdaniem prof. Bassama Aouil mamy obecnie do czynienia z prawdziwą plagą tego zjawiska, czego potwierdzeniem jest fakt, że spośród 10 tys. pracowników przebadanych¹⁵ przez Instytut Psychologii Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, co czwarty zatrudniony okazał się być wypalony zawodowo, zaś kolejnym wypalenie zawodowe grozi¹⁶. Konsekwencje tego zjawiska mogą być rozpatrywane zarówno w wymiarze jednostkowym (mniejsza wydajność w pracy, choroby, izolowanie się od świata zewnętrznego), jak i w kontekście funkcjonowania przedsiębiorstw (koszty zastępstw, zwolnień lekarskich, pogarszanie się kondycji finansowej przedsiębiorstwa) oraz całej gospodarki (spadek PKB).

Nadmiernemu i źle zarządzanemu czasowi pracy towarzyszy nierzadko nieregularne spożywanie posiłków przez pracowników. Z Ogólnopolskiego badania „Co Polacy jedzą w pracy?”¹⁷ wynika, że 68% Polaków nie ma czasu na spożywanie głównego posiłku w pracy (25% badanych nie ma przerwy w pracy). Dzieje się tak pomimo, że 90% ankietowanych ma świadomość, że regularne jedzenie jest bardzo ważne i poprawia koncentrację w pracy¹⁸.

W kontekście przedstawionych rozważań, dotyczących efektów zaburzenia równowagi pomiędzy czasem wolnym a czasem pracy, zastanawiająca wydaje się być decyzja ministrów pracy 27 państw UE podjęta w czerwcu 2008 r. Nowelizując Dyrektywę unijną dotyczącą czasu pracy postanowili oni bowiem, że tydzień pracy w UE co prawda będzie nadal wynosił nie więcej niż 48 godzin, ale za zgodą pracownika będzie go można wydłużyć maksymalnie do 65 godzin (tzw. opt-out)¹⁹. Wprowadzona nowelizacja ma zacząć obowiązywać w krajach członkowskich w ciągu trzech lat od chwili jej uchwalenia, bowiem tyle czasu mają poszczególne kraje (w tym Polska) na dostosowanie swoich przepisów do unijnej dyrektywy²⁰. Skutki, jakie wywołało dodatkowe przeciążanie pracowników pracą zawodową mogą jednak okazać się bardzo kosz-

¹¹ J. Ćwiek, Ł. Krajewski, *Karoshi po polsku*, <http://www.archiwum.kurierlubelski.pl/module-dzial-viewpub-tid-9-pid-59519.html>, informacja z dnia 1.11.2010.

¹² Badanie przeprowadzono w czerwcu 2007 przez Pentor Research International, na próbie 475 aktywnych zawodowo Polaków w wieku 18 lat lub więcej.

¹³ *Polacy zmęczeni pracą?* <http://gazetapraca.pl/gazetapraca/1,90442,4505116.html>, informacja z dnia 1.11.2010.

¹⁴ *Czujesz się przemęczony/przemęczona pracą?* <http://www.e-psychologowie.pl/?mod=contents&mid=176>, informacja z dnia 31.10.2010.

¹⁵ Badanie przeprowadzono w październiku 2009 roku.

¹⁶ por. Plaga wypalenia zawodowego dotyka Polaków,

http://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/376566,plaga_wypalenia_zawodowego_dotyka_polakow.html, informacja z dnia 2.11.2010.

¹⁷ Badanie zostało przeprowadzone przez Instytut Badania Opinii Publicznej Homo Homini na zlecenie LightBox w dniach 15-20 sierpnia na reprezentatywnej próbie 1000 Polaków pracujących na stanowiskach umysłowych w największych miastach Polski: Warszawie, Katowicach, Poznaniu, Wrocławiu, Gdańsku i Krakowie.

¹⁸ Polak pracujący to Polak głodny,

<http://praca.wp.pl/title,Polak-pracujacy-to-Polak-glodny,wid,12797938,wiadomosc.html?ticaid=1b2c4>, informacja z dnia 1.11.2010.

¹⁹ Konfederacja pracodawców popiera wydłużenie czasu pracy,

<http://wiadomosci.gazeta.pl/Wiadomosci/1,80353,5481086.html>, informacja z dnia 1.11.2010.

²⁰ por. K. Pawłowska-Salińska, D. Brzostek, *Dluuuugi tydzień pracy dla Polaków?*

http://gazetapraca.pl/gazetapraca/1,90439,5497628,Dluuuugi_tydzien_pracy_dla_Polakow_.html, informacja z dnia 1.11.2010.

towne i zamiast działać na korzyść pracodawców, doprowadzą do zniszczenia ich najcenniejszego zasobu – ludzkiej pracy.

Literatura

1. Ćwiek J., Krajewski Ł., Karoshi po polsku, <http://www.archiwum.kurierlubelski.pl/module-dzial-viewpub-tid-9-pid-59519.html>, informacja z dnia 1.11.2010.
2. Czujesz się przemęczony/przemęczona pracą? <http://www.e-psychologowie.pl/?mod=contents&mid=176>, informacja z dnia 31.10.2010.
3. Dziech A., Czas pracy, http://mfiles.pl/pl/index.php/Czas_pracy, informacja z dnia 31.10.2010.
4. Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II, red. A. Zwoliński, Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne, Radom 2003, s.80.
5. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/10/1377&format=HTML&aged=0&language=PL&guiLanguage=fr>, informacja z dnia 01.11.2010 r.
6. <http://www.egospodarka.pl/27224,Hierarchia-wartosci-Polakow-rodzina-najwazniejsza,1,39,1.html>, informacja z dnia 1.11.2010. Kodeks pracy, stan prawny na dzień 10 kwietnia 2010.
7. http://www.mop.pl/html/miedzynarodowe_standardy/konwencje.html, informacja z dnia 31.10.2010.
8. Konfederacja pracodawców popiera wydłużenie czasu pracy, <http://wiadomosci.gazeta.pl/Wiadomosci/1,80353,5481086.html>, informacja z dnia 1.11.2010.
9. Konwencja nr 1 Międzynarodowej Organizacji Pracy z dnia 29 października 1919 r.
10. Okrój-Hernik I., Hierarchia wartości Polaków: rodzina najważniejsza,
11. Pawłowska-Salińska K., Brzostek D., Dłuuuuugi tydzień pracy dla Polaków? http://gazetapraca.pl/gazetapraca/1,90439,5497628,Dluuuuugi_tydzien_pracy_dla_Polakow_.html, informacja z dnia 1.11.2010.
12. Plaga wypalenia zawodowego dotyka Polaków, http://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/376566,plaga_wypalenia_zawodowego_dotyka_polakow.html, informacja z dnia 2.11.2010.
13. Polacy zmęczeni pracą? <http://gazetapraca.pl/gazetapraca/1,90442,4505116.html>, informacja z dnia 1.11.2010.
14. Polak pracujący to Polak głodny, <http://praca.wp.pl/title,Polak-pracujacy-to-Polak-glodny,wid,12797938,wiadomosc.html?ticaid=1b2c4>, informacja z dnia 1.11.2010.

MORE DOES NOT ALWAYS MEAN BETTER - THE PROBLEM OF WORKING TIME IN THE EUROPEAN UNION

Summary

The introduction of an eight-hour working day and forty eight-hour working week was the result of many years of struggle of the workers of Europe and America, demanding respect for their rights, including the right to leisure and family life. Currently, in many European countries, average working time is shorter than that established by the Inter-

national Labour Conference in the Convention of 1919. The longest – 40 hour working time - valid in Greece, Malta and in most countries of the former socialist bloc (with the exception of Slovakia and the Czech Republic). In the so-called fifteen countries (EU-15) average weekly working hours (excluding overtime) in 2007 was 37.9 hours. According to official statistics in all countries of the European Union, the actual working time is longer than that specified in collective agreements. Employees work the longest in Austria, Greece, Great Britain, the Czech Republic and Poland, while the shortest is in Luxembourg.

It was observed that there is an inverse relationship between working time and work efficiency. In countries, where workers have the most days off from work and/or shortest time, labor productivity is the largest (eg, Luxembourg, Sweden, Ireland, France and Germany). The effects of fatigue for workers not only have an impact on staff competencies, but also imprint their mark on the sphere of social life and the whole economy. Therefore, the concern should be treated any ideas for extending working hours.

Keywords: working time, work efficiency, European Union

dr Ewa Ignaciuk
Uniwersytet Gdański
Wydział Ekonomiczny
Katedra Mikroekonomii
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
e-mail: ignaciuk1@op.pl